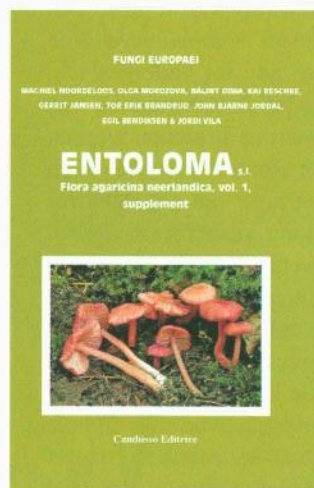

BOEKBESPREKING

Machiel Noordeloos, Olga Morozova, Bálint Dima, Kai Reschke, Gerrit Jansen, Tor Erik Brandrud, John Bjarne Jordal, Egil Bendiksén & Jordi Vila 2022. *Entoloma* s.l. Fungi Europaei 5B. Candusso Editrice, Origgio; prijs € 89, excl. portokosten. Te bestellen via www.edizionicandusso.it (maar zie ook aan het einde van deze bespreking)

Ondanks de titel op de zijkant van de kaft (5B) gaat het hier niet om een verdere aanvulling van het eerder verschenen deel (met aanvulling) over *Entoloma* in de serie Fungi Europaei, maar om een volledige nieuwe bewerking van het geslacht voor Europa door een team van negen auteurs uit zes verschillende Europese landen. Het geslacht *Entoloma* (satijnzwam) is een van de grootste geslachten van plaatjeszwammen in Europa. Bewerking van het geslacht in één deel is daarom onmogelijk.

Dit eerste deel behandelt een aantal groepen die voorheen in de ondergeslachten *Leptonia*, *Nolanea* en *Trichopilus* werden geplaatst. In totaal gaat het om 211 soorten. Het tweede deel met de overige soorten van *Entoloma* zal hopelijk over twee jaar verschijnen.

Chiel Noordeloos heeft vrijwel zijn hele professionele leven aan de studie van satijnzwammen gewijd en de verschijning van het tweede deel zal ongeveer samenvallen met zijn vijftigjarig jubileum als satijnzwamspecialist. Dit boek (en ongetwijfeld ook het tweede deel) kan daarom met recht een monument genoemd worden. In die halve eeuw is er veel veranderd in de paddenstoelensystematiek, en de ontwikkeling van moleculaire methoden om verwantschappen vast te stellen tussen soorten en de toepassing van barcoderen voor het bepalen van soortgrenzen hebben de mycologie drastisch gewijzigd. In dit deel zijn de nieuwe inzichten via deze nieuwe methoden ook gebruikt, met als gevolg dat de oude onderverdeling in ondergeslachten niet meer te handhaven viel. Belangrijker nog waren de resultaten van barcoderen, waaruit bleek dat niet alleen nogal wat goed gekende soorten feitelijk uit meer barcodesoorten bleken te bestaan; maar ook dat eerder gebruikte kenmerken voor afgrenzing op soortniveau niet of minder bruikbaar waren dan vroeger gedacht. Het grootste probleem bestond bij de (voorheen beschreven) soorten met roze tinten, waar uit barcoderen bleek dat zulke collecties tot een aantal verschillende soorten behoorden, die normaliter blauwe of bruine hoeden hebben. Deze roze varianten zonder enige taxonomische status worden gelukkig nog wel in een aparte sleutel behandeld. Nieuwe inzichten als resultaat van barcoderen leidden er toe dat een aantal soorten dat in de laatst decennia beschreven is, nu in de synonymie thuishoort. Voor de Nederlandse Verspreidingsatlas moet daarom met aanzienlijke aanpassingen worden gerekend. Het boek bevat een lijst waarin die veranderingen zichtbaar zijn.

Het boek begint met een relatief korte inleiding waarin ingegaan wordt op het gebruik van de moleculaire methoden en de consequenties voor soortafgrenzing, een bespreking van de belangrijkste macroscopische en microscopische kenmerken, en op de ecologie en geografische verspreiding van de hier behandelde soorten. Daarna worden de 211 soorten behandeld. Determinatiesleutels voor deze soorten op basis van morfologische kenmerken worden gegeven, waarbij ik het jammer vind dat je niet kunt vaststellen of een soort in dit deel wordt

behandeld of nog niet. Zo is *E. cephalotrichum* (Hagelwitte satijnzwam) wel in de sleutel opgenomen vanwege de positie in het nieuw-omschreven ondergeslacht *Nolanea*, terwijl de daar nogal op lijkende *E. sericellum* (Sneeuwvloksatijnzwam), die nog tot ondergeslacht *Alboleptonia* behoort, in de sleutel ontbreekt. Een korte opmerking bij de behandeling van *E. cephalotrichum* moet je voor foutieve determinaties behoeden, want in de sleutel worden de bijzondere microscopische kenmerken van de soort (de capitate elementen in hoed- en steelhuid) niet genoemd. Uiteraard laat zich de praktische bruikbaarheid van een determinatiesleutel niet vaststellen achter een bureau (waar deze bespreking geschreven wordt), maar alleen met de paddenstoel in de hand en een microscoop binnen handbereik. Maar mijn eerste indruk is dat de eerste sleutel probeert om natuurlijke eenheden uit te sleutelen en dat daardoor sommige coupletten van die sleutel een flinke uitdaging zullen vormen. Ik denk daarbij met name aan couplet 6 waar je moet kiezen tussen cheilocystiden aanwezig, met een variabele vorm tussen spoelvormig en flesvormig, maar nooit de hele snede bedekkend aan de ene kant; en cheilocystiden soms aanwezig en, indien aanwezig, gewoonlijk de hele snede bedekkend en van een andere vorm. Gelukkig zijn de soorten van het eerste alternatief in Nederland zeer zeldzaam, zodat een keuze voor het tweede alternatief in geval van twijfel voor de hand ligt.

Van elke soort wordt een macroscopische en microscopische beschrijving gegeven, evenals informatie over de ecologie en de verspreiding. Aan het einde van de beschrijving volgt soms kort commentaar waar ingegaan wordt op gelijkende soorten en soms ook op de resultaten van moleculair onderzoek. Moleculaire informatie wordt apart gepubliceerd in Reschke et al. (2022) en Dima et al. (2023), en beide artikelen zullen voor iedereen via Internet toegankelijk zijn. Zelf had ik het prettig gevonden als er meer moleculaire informatie in het boek beschikbaar was, bijvoorbeeld over de nieuwe inzichten rond *E. fernandae* (Heidesatijnzwam), waar drie eerder uit Nederland bekende soorten nu in de synonymie terecht kwamen; of over de argumenten waarom *E. cuniculorum* (Konijnenholsatijnzwam) en *E. acidophilum* (Streepsteelheidesatijnzwam) als aparte soorten worden beschouwd, maar ik realiseer me dat ik waarschijnlijk tot een kleine minderheid behoor die deze informatie graag in dit boek gezien had.

Het boek bevat foto's van een zeer groot aantal behandelde soorten, zowel van de paddenstoel als van de microscopische kenmerken. Dit gedeelte met foto's beslaat de helft van het boek en laat ook goed zien hoe variabel sommige soorten kunnen zijn in hun macroscopische aspect. Zo worden van *E. serrulatum* (Zwartsneesatijnzwam) verschillende collecties van zowel blauwe als roze vormen afgebeeld.

De inleidende tekst in het boek is in het Engels, met een korte Nederlandse samenvatting. De determinatiesleutels en de soortbeschrijvingen zijn zowel in het Engels, Italiaans als in het Nederlands, zodat elke Nederlandse mycoloog zich niet hoeft te laten afschrikken door dit werk. De opmerkingen die volgen op de soortbeschrijvingen zijn alleen in het Engels.

Het is niet goed voor te stellen dat een mycoloog die zich serieus met de studie van satijnzwammen wil bezig houden, het zonder dit boek kan stellen. De prijs kan daarbij nauwelijks een belemmering zijn, als je ziet hoeveel foto's er in dit boek zijn opgenomen. Maar het kan nog goedkoper. Het boek is bij Chiel voor een gereduceerde prijs te koop. Belangstellenden kunnen zich melden via e-mail (machielfnoordeloos@gmail.com). Zij ontvangen het boek dan tijdens de lunchpauze van de nieuwjaarsdag.

Thomas W. Kuyper